

Format de citation

Matela, Matěj: Rezension über: Robert Adam / František Martínek / Petr Píša / Magdaléna Pokorná / Lucie Rychnovská (eds.): Karel Havlíček Borovský, Korespondence. 3: 1845–1847, Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2020, in: Slovenský přehled, 107 (2021), 1, S. 232–237, <https://recensio-stag.lorax.syslab.com/r/9d1014b549034df486dfefd36c019159>

copyright

Cet article peut être téléchargé et/ou imprimé à des fins privées.
Toute autre reproduction ou représentation, intégrale ou substantielle de son contenu, doit faire l'objet d'une autorisation (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

i jako model pro analýzu obdobných aktivit též u dospělé části populace, jistě nejen té polské.

Adam Zítek

Robert ADAM – František MARTÍNEK – Petr PÍŠA – Magdaléna POKORNÁ – Lucie RYCHNOVSKÁ (eds.),

Karel Havlíček. Korespondence III 1845–1847,

Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2020, 616 s.,

ISBN: 978-80-7422-476-8

V říjnu 2020 vyšel v Nakladatelství Lidové noviny již třetí svazek plánované šesti-dílné edice, jež si dala za úkol představit a do náležitého kontextu uvést veškerou dochovanou korespondenci Karla Havlíčka Borovského (1821–1856), jednoho z nejzásadnějších formovatelů moderní české žurnalistiky, kultury, ba i národa jako takového. Celkem 296 dopisů, Havlíčkem odeslaných i přijatých, jež vznikly v období ohraničeném počátkem roku 1845 a prosincem 1847, nabízí opět unikátní možnost nahlédnout do mnohdy neznámých sfér Havlíčkova privátního a veřejného života. Oproti oběma předchozím svazkům však nastává určitý zlom. Zatímco dosud jsme byli svědky Havlíčkova zrání, utváření se a hledání světonázoru v dobách teologických studií a následného pobytu v Rusku, tento díl, jak uvádí docenti Magdaléna Pokorná a Robert Adam v úvodní studii, již „dokumentuje Havlíčkovu cestu k věhlasu a k přednímu postavení v českém národním hnutí – už ne tolik v podobě cestopisného reportéra a satirického básníka, nýbrž jako literárního kritika a novináře“ (s. 35). Třetím svazkem tak prostřednictvím předkládaných listů vstoupíme do centra vlasteneckého kvasu předrevoluční české společnosti, v níž se jméno teprve pětadvacetiletého redaktora začíná stávat stále větším fenoménem.

K výraznému mezníku, jakým se pro Havlíčka i tehdejší českou veřejnou sféru stalo jeho dosazení do křesla redaktora *Pražských novin* a jejich přílohy *Česká včela*, však na jaře 1845 zbýval ještě necelý rok. Mladého vlastence tehdy nacházíme coby nového obyvatele města Prahy, kam přesídlil z Německého Brodu s cílem pracovat ve prospěch národní věci efektivněji, než jak by toho byl schopen v čele ochotnického souboru na maloměstě. Přestože frekvence dopisů předznamenávajících Havlíčkovu kariéru novináře a významnou dějinnou úlohu s každou stránkou roste, v první polovině publikace hraje nepřehlédnutelný part spíše milostná kore-

spondence s Františkou Weidenhoffrovou, dcerou německobrodských měšťanů, do níž se Havlíček zamiloval díky zmíněné divadelní společnosti.

Vývoji Havlíčkova vztahu s Fany a příčinám jeho ztroskotání se od druhé poloviny 19. století věnovala řada více či méně známých badatelů (mimo jiné Ladislav Quis, Jaromír Bělič nebo Zina Zborovská). Avšak zatímco uvedení zakládali své úvahy a hypotézy většinou jen na dopisech mezi Havlíčkem a Fany, až díky tomuto svazku, předkládajícímu veškerou dochovanou Havlíčkovu korespondenci daného období, se nabízí jedinečná možnost nevnímat peripetie milostného vztahu izolovaně, ale v co nejširším kontextu Havlíčkova života a naturelu. Tato skutečnost výrazně usnadňuje rekonstrukci možného scénáře úpadku jeho vztahu s Fany, a lze ji tak označit za jednu z nejsilnějších předností tohoto díla.

Na počátku svého přesídlení do Prahy Havlíček za svou láskou očividně teskní. Nepřekypuje sice zamilovanými slovy, jeho city ke „zlatínce Fanynce“ (s. 86) jsou ale jasně viditelné: „jen strpení, pak si to zas všechno vynahradíme, až se sejdem navěky“ (s. 67). Zároveň však lze z jeho listů cítit zvyšující se míru netrpělivosti, s jakou pracovitý mladík vyčkává konečně nějaký posun ve svém pracovním životě: „Kdybych jenom brzy mohl něco řádnějšího o sobě psát, však snad dá Bůh, že to nebude tak dlouho trvat“ (s. 66), píše své matce v dubnu 1845. Čtenář tak tuší, že ve chvíli, kdy se Havlíčkovu dosud nevyužitému potenciálu dostane možnosti plně se projevit v podobě činorodé práce ve prospěch národa, půjdou myšlenky na dívku z Německého Brodu stranou. Skutečně, první zřetelné signály počínajícího nesouladu se v listech objevují již v létě, na intenzitě ale začínají nabývat s ustanovením Havlíčka redaktorem *Pražských novin* v lednu roku následujícího. Havlíček, očividně nadšen svojí novou pozicí, znatelně s Fany omezuje písemný styk („nevíš, jak nerad teď péro do ruky беру, nemá-li to do tisku jít“, s. 188). Nicméně – a zde se plně projevuje ona výše zmíněná přednost publikace v podobě zahrnutí veškeré korespondence – z ostatních listů tohoto období jasně vyplývá, že se Havlíčkovi nedostávalo času odepisovat nikomu, nejen své milé, viz např. omluvný dopis A. V. Šemberovi (s. 222) nebo list bratru Františkovi: „Já ani Fany nepíšu, jen málokdy“ (s. 226).

V červnu již redaktor otevřeně vyjadřuje oprávněné pochybnosti nad budoucím souladem svého světonázoru s tím Františčiným: „to jediné, musím se Ti přiznat, mi nepokoj činí, nebudeš-li časem se mnou a s jednáním mým nespokojena, protože se ti časem bude zdát podivno viděti mne jednat zcela jiným způsobem, než jiní lidé jednají“ (s. 219). V létě lze cítit rozmrzelost na obou stranách: „Cožpak neznáš slova, s kterými bys mě mohl vlídněji z bludu vyvésti?“ (s. 236), ptá se Hav-

líčka stále roztrpčenější Weidenhoffrová v srpnu. Vcelku očekávatelné finální odloučení světa pražského redaktora a německobrodské slečny s nutně užšími obzory a konzervativnějšími názory, které kritickému intelektuálovi Havlíčkovi stále méně imponovaly, pak nastává v září. Tehdy Havlíček informuje bratra, že se s rodiči Fany pohádal „a že z toho ze všeho snad nic nebude“ (s. 240). Tímto okamžikem se cesty Františky Weidenhoffrové a Karla Havlíčka navždy rozcházejí. Avšak žal z rozpadu vztahu pragmatického Havlíčka zřejmě výrazněji neochromil – již o několik dní později žádá matku, aby mu na zimu nechala vyudit pořádné prase a naložila zelí (s. 242).

„(P)rávě dnes v noci napsal jsem velmi ostrou [kritiku – pozn. autora] na spis p. Tylův *Poslední Čech*“ (s. 86), píše Havlíček Fany na sklonku jara 1845. Zřejmě ani on sám netušil, co svým britkým soudem vyvolá. Již v půli července tak Františka oznamuje, že „zde v Praze moje kritika učinila veliký hřmot, všechno běhalo do káfiren čísti, jak si *Posledního Čecha* podávají“ (s. 99). Text, jak známo, znamenal přelom nejen pro tehdejší českou společnost,¹ v níž se Josef Kajetán Tyl těšil statusu nenapadnutelné ikony, ale zároveň i pro samotného autora – přestože Havlíček mírně ironicky konstatuje, že si tím získal slávu způsobem „velmi laciným“ (s. 104), byl si bezesporu vědom skutečnosti, že to byl právě daný text (a úsilí Františka Palackého),² co podnítilo nakladatele *Pražských novin*, aby Havlíčkovi nabídli místo redaktora.

O počátcích redaktorské práce „Havla Borovského“ bylo řečeno a napsáno mnoho, nejnovější svazek jeho korespondence však obsahuje nemálo nových a pozoruhodných faktů, pravdaže zejména těch týkajících se pozadí vzniku některých článků (z pera jeho i ostatních přispěvatelů). Prostřednictvím písemných reakcí čtenářů se ale zároveň nabízí jedinečná možnost dozvědět se, jak Havlíčkovy názory vnímali mnozí jeho současníci. Nanejvýš schopný a pracovitý redaktor periodika, které pod jeho vedením doznalo širokého vřhlu daleko za hranicemi české metropole,³ si svými jasně formulovanými stanovisky získával řady příznivců stejně, jako

1 O zásadním významu kritiky *Posledního Čecha*, jemuž Havlíček vyčítal uměleckou plytkost i přizívání povrchního vlastenectví, viz např. Jaroslav VLČEK a kol., *Literatura česká devatenáctého století: od Josefinského obrození až po českou modernu*, Díl III. část 1: *Od K. H. Máchy ke K. Havlíčkovi*, Praha 1905, s. 579–583.

2 Karel KAZBUNDA, *Karel Havlíček Borovský, svazek I.*, Praha 2013, s. 229–238.

3 Zatímco počet odběratelů *Pražských novin* v lednu 1846 čítal okolo dvou set osob, po roce Havlíčkova vedení se toto číslo skoro pětinasobně navýšilo (Václav ŘEZNÍČEK, *Karel Havlíček*, Praha 1897, s. 88.). Připočteme-li pak ty, kteří si periodikum nepředpláceli, ale kupovali na stáncích či vypůjčovali od známých, dosahoval počet čtenářů ve sledované době přinejmenším několika tisíc (Antonín HAJN, *Národ o Havlíčkovi*, Praha 1936, s. 6.).

si vytvářel nepřátele, s nimiž se nejednou přel i veřejně, tj. prostřednictvím článků. O tom, že ne vždy byly Havlíčkovy půtky čtenářstvu po chuti, svědčí např. dopis právníka Josefa Havelky z června 1846, v němž Havlíčka prosí, aby zanechal hádek s redaktorem *Květu* Jakubem Malým, neboť „neprospívají k oučelu Vašemu i našemu, nýbrž u nepřítelů našich v posměch a potupu nás uvádí!“ (s. 211). List Havlíčkova přítele Karla Jiříčka je zase výtečným dokladem dobové percepce názorů publikovaných na stránkách *Pražských novin* v řadách venkovských čtenářů, kteří Havlíčkovo úsilí vnést do veřejného života méně sentimentálního vlastenectví a více kritického myšlení mnohdy nevnímali s příliš velkým pochopením (viditelné popuzení způsobila zejména kritika Tyla, s. 260–261). Přestože se jedná o vzorek v podstatě nicotný, zahrnující v podstatě jen reakce odesílatelova okolí, vzhledem k absenci podobných dobových dokumentů v sobě daná zpráva nese nanejvýš vzácnou vypovídací hodnotu.

Zásadní místo konfrontační roviny v Havlíčkově veřejné činnosti je fenoménem všeobecně známým. Jak ale dosvědčuje tato publikace, „boje“ mladý redaktor zdaleka nesváděl pouze na poli žurnalistiky – hádal se a rozčiloval i v soukromí: „to musí být, má-li být nějaký veselejší život, aby se trochu lidé třeli“ (s. 100), těšil Havlíček Fany, která s konfliktním potenciálem svého nastávajícího nesouzněla. Přestože jsme i v předchozích dvou svazcích měli možnost sledovat občasné příklady Havlíčkovy nekompromisnosti a přísných měřítek, která uplatňoval vůči sobě i svému okolí, ve třetím díle se jeho pověstná ostrá letora projevuje již zcela otevřeně. Do sporu tak přichází v podstatě s každým, s kým vede dlouhodobou korespondenci. Např. Vilém Gabler přítele Havlíčka v jednom z listů nepřímě označuje za egoistu a lituje, že měl o něm „příliš vysoké mínění“ (s. 47), Ferdinand Kopp se zase proti Havlíčkovu nedochovanému dopisu vymezuje slovy, že není žádný padouch, „s nímž si takové řeči vésti dovoluujete“ (s. 83). Nelichotivými výrazy častuje Havlíček i bratry Františka („nemá dobrého základu ani v srdci, ani v hlavě“, s. 130) a Josefa, který v Praze s nevalným prospěchem studoval filozofii: „lenoch, nedbalec a lhář jest“ (s. 360). V této souvislosti zaujmou dopisy kněze Františka Mudry, Havlíčkova spolužáka ze semináře, z jehož řádků sice rovněž vyplývá, že jej Havlíček něčím popudil, pan farář však neoplácí stejnou mincí a vždy reaguje s blahosklonnou shovívavostí.⁴

⁴ Havlíčkovo ne zcela pozitivní hodnocení mnohých z jeho nejlepších přátel (Gabler, Jirgl, Mudra aj.), jejichž listy tvoří nedílnou součást vydávané korespondence, uvádí např. Karel Tůma, *Karel Havlíček Borovský: nejslavnější publicista českého národa*, Kutná Hora 1883, s. 26–27.

Značnou část druhé poloviny tohoto svazku tvoří ne příliš zajímavé dopisy související s veřejnou sbírkou na českou průmyslovou školu (z ideje nakonec sešlo). Monotematicnost je však pouze zdánlivá. Vedle četných listů přispěvatelů z řad českých vlastenců⁵ se totiž právě v této době, tedy v průběhu roku 1847, začínají v dochované korespondenci objevovat první příznaky podrážděnosti státní moci, která výše zmíněnou Havlíčkovu otevřenost v názorech a britký styl nehodlala přecházet s takovou tolerancí, s jakou tak činili mnozí jeho blízcí. Již v březnu 1846, tj. pouhé dva měsíce po převzetí redakce *Pražských novin*, Havlíčka na nebezpečí přílišné otevřenosti upozorňuje vlašimský kaplan Kohlrus, obávající se, že panu redaktorovi „z rukou vyderou redakci“ (s. 194). Pochyby o nekonečné shovívavosti státního aparátu ostatně vyjadřuje i sám Havlíček, a to v prvním dochovaném dopise Boženě Němcové z počátku prosince roku 1846. Spisovatelce v něm omluvným tónem vysvětluje, proč nemůže vydat její článek, a zároveň otevřeně reflektuje svou nelehkou situaci: „očekávám každou chvíli, že se má vláda novinářská krátkým dekretem z vídeňské policie skončí“ (s. 252).

První reálný zásah cenzury přichází v květnu následujícího roku prostřednictvím dopisu Knížního revizního úřadu, jenž se Havlíčka táže, co jej oprávnilo zveřejnit článek o způsobech, jakými pruští úředníci nakládají s vandrovními a tuláky, kde prý zaznívají „podvrtné názory“ (s. 329). S dalšími stránkami pak čtenář seznává, že tento první varovný list nebude ani tím posledním. Zatímco v předchozím svazku Havlíček zásahy cenzury rakouského státu zmiňoval „pouze“ v souvislosti s kontrolou soukromé korespondence mířící z Ruska,⁶ zde již c. k. úřady vstupují do jeho života aktivně. Havlíčkovy argumentačně brilantní odpovědi, jimž nechybí velice umně a mezi řádky skrytá ironie, jsou sice skvělým počtením po všech stránkách, nicméně žalostné události následujících let z nich činí smutná mementa marného boje pokrokového intelektuála, jenž státní šikaně, onomu osudovému determinantu svého života, nedokázal v konečném důsledku vzdorovat.

To však předbíháme. Úplně poslední psaní tohoto svazku, které na konci roku 1847 napsala Havlíčkovi jeho nastávající choť Julie Sýkorová, je prosté jakýchkoliv obav z budoucnosti, sálá z něj jen láska a očekávání slibných zítřků. Na sklon-

5 Vzhledem k antiklerikálnímu tónu řady Havlíčkových textů překvapí velké množství římskokatolických duchovních, kteří mu u příležitosti zaslání peněžních obnosů zároveň vyjadřují sympatie a podporu jeho vedení *Pražských novin*, což svědčí o tom, že zdaleka ne všechny členy stavu církevního Karel Havlíček pobuřoval.

6 Důvody, proč své epigramy nechce posílat z Ruska domů, objasňuje Havlíček – plně si vědom potenciálních represí – poměrně odlehčeným tónem důmyslné alegorie: „jsou tuze něžné, zvadly by na hranici“ (Karel HAVLÍČEK, *Korespondence II 1843–1844*, Praha 2019, s. 55.).

ku prosince tak šestadvacetiletého Havlíčka zanecháváme jako šťastného muže s mnoha vizemi a coby stále výraznějšího hybatele českým veřejným životem, abychom s ním v příštím, již čtvrtém svazku (jehož vydání je plánováno ke 200. výročí jeho narození) vkročili do druhé půle této edice a zároveň do neklidného roku 1848. Ten bude přelomovým okamžikem nejen pro další vývoj českého národa, ale nenávratně ovlivní i další osudy Havlíčka samotného a jeho blízkých. „Od Nového roku chystám se k veliké činnosti“ (s. 390).

Každé literární dílo, jež je součástí edice, nutně vybízí ke komparaci s ostatními svazky dané řady. Třetí díl Havlíčkovy korespondence v porovnání se dvěma předchozími plně ob stojí ve všech směrech. Precizně zpracovaný a tradičně objemný poznámkový aparát pomáhá nejen neztratit se ve stále narůstajícím množství jmen a historických reálií, ale zároveň umně propojuje jednotlivé fragmenty korespondence četnými odkazy a vysvětleními, což čtenáři značně ulehčuje orientaci. Ke snadnější práci s knihou rovněž přispívají úvodní studie analyzující dvě hlavní roviny tohoto svazku, tj. vývoj Havlíčkova vztahu s Fany a začátky jeho redaktorské činnosti. Vyzdvihnout je třeba úroveň překladu (především se jedná o Havlíčkovy německy psané odpovědi Knižnímu reviznímu úřadu), jemuž se podařilo zachovat jemně ironický podtón, specifické obraty a doklady pisatelovy schopnosti věcně a přesvědčivě obhajovat svá stanoviska. Rovněž třetím svazkem tak editorský tým zcela naplnil očekávání těch čtenářů, jimž se do rukou dostaly již vydané části edice, což předznamenává vysoce odbornou úroveň a erudovanost i dalších tří připravovaných svazků.

Matěj Matela

Saša BRAJOVIĆ,
Lujo Davičo. Fragmenti života,
Beograd, Clio 2019, 160 s.,
ISBN 978-8671026116.

Černohorská historička Saša Brajović, profesorka Filozofické fakulty Bělehradské univerzity a Univerzity Donja Gorica v Podgorici, se dlouhodobě zabývá dějinami výtvarného umění a vizuální kultury v období od 15. do konce 19. století.¹ Biografie věnovaná osobnosti Luja Daviča (1908 Bělehrad – 1942 Nikšić), levicově orien-

1 Tento text vznikl v rámci standardního grantového projektu č. 20-02699S „Židé v Černé Hoře: od neviditelnosti k obci“, financovaného Grantovou agenturou České republiky (GAČR).